

UDC: 796.5(042)(575.1)

TURIZM VA MIGRATSIYA: JORIY HOLAT VA ISTIQBOL

Isaqllov Shuhrat Norqovulovich,

“Silk Road” UNWTO vakolatxonasining O‘zbekistondagi maslahatchisi,
iqtisod fanlari nomzodi,
e-mail: shukhrat.is@yandex
ORCID: 0000-0001-9770-6137

Achilova Liliya Ilhomovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti
“Biznes huquqi” kafedrasida dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
e-mail: Liliya.achilova@mail.ru,
ORCID: 0000-0003-0111-0546

Annotatsiya. Maqolada muallif global miqyosda va yurtimizda turizm va migratsiyaning joriy holati, so‘nggi yillarda mazkur sohalarning rivojlanish tendensiyasi haqida so‘z yuritgan. Turizm sohasi bilan birgalikda migratsiya, shu jumladan, mehnat migratsiyasini huquqiy tartibga solishning ahamiyati, mazkur sohalarda yagona huquqiy baza hamda yagona huquqni qo‘llash amaliyotini shakllantirish yuzasidan taklif va tavsiyalar berilgan. Turizm va migratsiya sohalarining istiqboldagi rivoji uchun qanday ishlarni amalga oshirish lozimligi yuzasidan fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek, maqolada O‘zbekistonda va dunyoda migratsiyaning joriy holati qiyosiy tahlil qilingan. Global pandemiya va qochoqlar inqirozi tufayli yuzaga kelgan migratsiya inqirozining bugungi kunda ham davom etayotganligi, yangi-yangi urush o‘choqlari va notinchliklar natijasida mavjud ahvol og‘irlashishining iqtisodiy-huquqiy masalalari xususida fikr-mulohazalar keltirilgan. Ayni paytda turizmga migratsiyaning bir turi sifatida yondashilganligi uni umumiy migratsiya bilan bog‘liq holda tahlil qilishga imkon bergan. Migratsiyaning bugungi holati bilan birga uning istiqbollari muhokama qilingan holda, kelajakda yuz berishi mumkin bo‘lgan iqtisodiy holatlar to‘g‘risida farazlar ilgari surilgan va ularning iqtisodiy-huquqiy yechimlari bo‘yicha fikr bildirilgan.

Kalit so‘zlar: turizm, migratsiya, pandemiya, migratsiya jarayonlari, migratsiya siyosati, konsepsiya, tashqi va ichki mehnat migratsiyasi, Xalqaro Migratsiya Tashkiloti, mehnat migrantlari, iqlim migrantlari.

ТУРИЗМ И МИГРАЦИЯ: ТЕКУЩАЯ СИТУАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Исакулов Шухрат Наркулович,

кандидат экономических наук,
советник Офиса «Шелковый путь» ЮНВТО в Узбекистане

Ачилова Лилия Илхомовна,

доктор философии по юридическим наукам (PhD),
и.о. доцента кафедры «Бизнес-право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассматривается текущее состояние сфер туризма и миграции в глобальном масштабе и в нашей стране, тенденциях развития этих направлений в последние годы. В статье представлены предложения и рекомендации о важности правового регулирования миграции, в том числе трудовой миграции, формирования единой правовой базы и практики применения единого законодательства с сектором туризма. Высказываются мнения о том, что необходимо сделать для будущего развития секторов туризма и миграции. Кроме того, проведен сравнительный анализ текущего состояния миграции в Узбекистане и в мире, что повышает ее значимость. Высказаны замечания по

экономическим и правовым вопросам продолжающегося миграционного кризиса, вызванного глобальной пандемией и кризисом беженцев, а также обострением нынешней ситуации в результате новых военных действий и беспорядков. Между тем, тот факт, что туризм рассматривается как разновидность миграции, позволил проанализировать его в связи с общей миграцией. Вместе с аспектами о текущем состоянии миграции, обсуждением ее перспектив были выдвинуты гипотезы о возможных экономических обстоятельствах в будущем и высказано мнение об их экономических и правовых решениях.

Ключевые слова: туризм, миграция, пандемия, миграционные процессы, миграционная политика, концепция, внешняя и внутренняя трудовая миграция, Международная организация по миграции, трудовые мигранты, климатические мигранты.

TOURISM AND MIGRATION: CURRENT SITUATION AND PROSPECTS

Isakulov Shukhrat Norkovulovich,

Candidate of Economic Sciences

Advisor to the UNWTO Silk Road Office in Uzbekistan

Achilova Liliya Ilxomovna,

associate professor of the Department Business law

at Tashkent State University of Law,

Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Abstract. In this article, the author spoke about the current state of Tourism and migration on a global scale and in our country, the development trend of these areas in recent years. The article presents proposals and recommendations on the importance of legal regulation of migration, including labor migration, the formation of a single legal framework and the practice of the application of single law in these areas, together with the tourism sector. Opinions on what needs to be done for the future development of Tourism and migration sectors are expressed. In addition, a comparative analysis of the current state of migration in Uzbekistan and in the world increases its importance. Comments were made on the economic and legal issues of the ongoing migration crisis caused by the global pandemic and the refugee crisis, as well as the aggravation of the current situation as a result of new military battles and unrest. Meanwhile, the fact that tourism is considered as a kind of migration allowed us to analyze it in connection with general migration. Along with the current state of migration, with the discussion of its prospects, hypotheses were put forward about possible economic circumstances in the future and opinions were expressed about their economic and legal solutions.

Keywords: tourism, migration, pandemic, migration processes, migration policy, concept, external and internal labor migration, International Organization for Migration, labor migrants, climate migrants.

Kirish

2019-yil oxirida e'lon qilingan pandemiya dunyoning migratsion qiyofasiga sezilarli salbiy ta'sir qildi. Turizm va migratsiya bundan katta zarar ko'rdi. Chunki COVID-19 xavfi tufayli dunyoning deyarli barcha davlatlari o'z chegaralarini yopdi. Pandemiya boshlanishida ekspertlar aytganidek, dunyo pandemiyadan keyin avvalgi qiyofasiga ega bo'lmasligi ma'lum bo'lib qoldi.

Shuningdek, pandemiya ko'p bora avj nuqtasiga chiqqan 2020-yil ko'plab sohalar singari turizm va migratsiya uchun ham sinovli yil bo'ldi. Turizm, o'z navbatida, pandemiyaning dunyo miqyosida tarqalishiga salmoqli hissa qo'shdi. O'zbekistonda ham COVID-19 virusi ilk bora Fransiyadan kelgan fuqaroda aniqlandi. Mazkur fuqaro Fransiyaga uning Karib dengizidagi hudu-

di bo'lgan Gvadelupa orolidan kelgan va Fransiya orqali O'zbekistonga qaytgan edi [1].

Migratsiya sohasida esa nafaqat pandemiya, balki boshqa xavf-xatarlar ham yuzaga chiqqan boshladi. Pandemiya siyosiy beqarorlik sababli shundoq ham og'ir ahvolda bo'lgan mamlakatlar inqirozini kuchaytirdi. Suriya Arab Respublikasi, Yaman, Livan, Myanma va Afg'oniston kabi mamlakatlarda yuz bergan siyosiy beqarorliklar, to'qnashuvlar, namoyishlar, tabiiy ofatlar sababli migrantlarning minglab, balki millionlab oqimi yuzaga keldi. Bugungi kunda dunyoda qariyb 272 million nafar migrant mavjud bo'lib, bu dunyo aholisining 3,5 foizini tashkil qiladi [2, 20-b.]. Aholisi eng ko'p tark etayotgan davlatlar reytingida Hindiston yetakchilik qilayotgan bo'lsa, migrantlarni qabul qilish bo'yicha Ame-

rika Qo'shma Shtatlari peshqadam bo'lmoqda [2, 20-b.].

So'nggi yillarda Bangladesh va Tailandda sodir bo'lgan suv toshqinlari, Shimoliy Amerikada yuz bergan ulkan to'fonlar, Liviya va Yaman-dagi nizolar, Venesueladagi siyosiy va iqtisodiy inqirozlar, global pandemiya migrantlar uchun favqulodda yordam va tezkor himoya tizimiga bo'lgan talabni oshirdi. Amaldagi tizimning esa buni qondirishga imkonsiz ekanligi ayon bo'ldi.

Xuddi shunday Rossiya Federatsiyasida pandemiya sababli aholining o'z-o'zini yakka-lash rejimiga o'tishi sababli ishsiz qolgan migrantlarni yoppasiga ortga qaytarishga bo'lgan urinish konsullik xizmatlariga juda yuqori yuk-lama yukladi. Boshqa tomondan, karantin hola-tining yumshatilishi natijasida ko'plab korxonalar va tashkilotlarning qayta ish boshlashi mam-lakatdagi ichki inson resurslari ishchi kuchiga bo'lgan talabni qondira olmasligi ma'lum bo'ldi [3].

Adabiyotlar

Migratsiya va turizm sohasidagi o'zgarish-lar xalqaro miqyosdagi masala bo'lganligi bois o'rganish va tahlillarda nafaqat milliy va xorijiy olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari, bu borada-gi milliy va xorijiy davlatlar qonunchiligi, balki xalqaro tashkilotlarning migratsiya va turizm-ga oid hisobotlari, ma'ruzalaridan foydalanildi. O'zbek olimlaridan L. Achilova, SH. Ro'zinazarov, M. Isakulov, A. Otajonov, R. Mo'minov, B. Isroilov kabi tadqiqotchi-olimlarning ilmiy-nazariy qa-rashlari o'rganildi. Xorij manbalaridan Rossiya, Belarus, Qozog'iston, Gruziya va Filippin davlatlari qonunchiligiga murojaat qilindi. Birlashgan Mil-latlar Tashkilotining Xalqaro migratsiyasi statis-tikasi, Xalqaro Migratsiya Tashkilotining Jahon migratsiyasi to'g'risidagi ma'ruzasi va Jahon ban-kining Ichki iqlim migratsiyasi bo'yicha tadqiqot-lari atroflicha o'rganilib, ularning O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasiga taalluqli jihatlari tahlil qilindi.

Material va metodlar

Tadqiqotning metodologik asosi turizm va migratsiya sohasidagi joriy holat hamda uning istiqbollari tahlil etishda tizimli yondashuvning qo'llanilishi hisoblanadi. Tahlil natijalari asosida turizm va migratsiyaning nazariy asoslari, o'ziga xos xususiyatlari batafsil baholandi hamda tegishli xulosalar chiqarildi.

Turizm va migratsiya bir-biriga bog'liq, ammo o'ziga xos alohida sohalar bo'lganligi sababli ularni alohida-alohida kontekstda ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Shu bilan birga, ularning o'zaro aloqadorligini inkor etib bo'lmaydi. Inqirozli holatlar yuzaga kelgan hududlarda migrantlar orasida nafaqat doimiy yashovchi fuqarolar, balki vaqtinchalik ishchilar, xizmat safaridagi xodimlar, sayyohlar va talabalar, shuningdek, qochqinlar ham bor edi [4, 307-b.].

Tadqiqot natijalari

Turizm

Aslida, turizm ham migratsiyaning bir turi. Intellektual migratsiya, ichki va tashqi mehnat migratsiyasi ham migratsiyaning turlaridan hisoblanadi. Turizm migratsiyasi vakillari bo'lgan shaxslar xalqaro huquqda "visitor" ("*tashrif buyuruvchi*") deya yuritiladi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning ochiq siyosati O'zbekistonda turizm sohasining jadal rivojlanishiga keng yo'l ochdi. Aniq misol bilan aytadigan bo'lsak, 2017-yildan to 2019-yilga qadar turizm sohasidan olingan daromad – ushbu xizmatlar eksporti hajmi hamda ularning mam-lakat YIMdagi ulushi 2,5 barobar oshdi. 2019-yilda turizm xizmatlari eksporti umumiy hajmining YIMga nisbati 2,3 foizni tashkil qildi [5].

Ma'lumotlarga ko'ra, Gruziyada turizmning YIMdagi ulushi 11,6 foizni tashkil etadi. Shu ma'noda iqtisodiyoti rang-barang O'zbekistonda ayni sohaning so'nggi bir necha yil davomida jadal rivojlanishi natijasida undan tushadigan daromadning umumiy hajmi bir necha milliard dollarga yetishi mumkin edi. Biroq 2020-yil boshida dunyo bo'ylab tarqala boshlagan koronavirus pandemiyasi ushbu rejalarini chetga surib qo'ydi. Jahondagi barcha mamlakatlar turizmida boshlangan inqiroz O'zbekistonni ham chetlab o'tmadi. 2019-yilda turistik xizmatlar eksporti hajmi 1,3-1,4 milliard dollarni tashkil qilgan edi (Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi (hozirgi Turizm va sport vazirligi) ma'lumotlariga ko'ra – \$1,3 mlrd., Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra – \$1,4 mlrd.). 2020-yilning 1-yarim yilligida esa turistik xizmatlar eksportidan tushgan daromad jami 203,5 million AQSH dollariga yetdi. Ushbu daromadning 99,5 foizi (\$202,4 mln) 2020-yilning 1-choragiga to'g'ri keladi. 2-chorakda bu ko'rsatkich atigi 1,1 million dollarga teng bo'ldi.

Shunga qaramasdan, 2020-yilda mamlakatimizga 1 million 504 ming xorijiy sayyohlar tashrif buyurdi. Ko'rsatilgan sayyohlik xizmatlari qiymati 261 millionni tashkil etdi. 2021-yilda sayyohlar sonini 1,7 million, sayyohlik xizmatlari eksporti hajmini 370 mln dollarga yetkazish rejalashtirilgan. Shuningdek, ichki turizm ishtirokchilari soni 2020-yilda 1,8 millionni tashkil qilgan bo'lsa, joriy yilda mazkur ko'rsatkich 7,5 millionni tashkil etishi kutilmoqda [6].

Umuman olganda, so'nggi besh yil davomida O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy-huquqiy asoslari, ko'rsatiladigan xizmatlar turlari tubdan takomillashtirildi, turizm bilan shug'ullanuvchi alohida davlat organi – Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi (hozirda Turizm va sport vazirligi) tashkil etildi, mazkur tashkilot rahbariga O'zbekiston Respublikasi bosh vazirining o'rinbosari maqomi berildi. Shuningdek, turizm sohasida kadrlarni tayyorlash, ilmiy izlanishlarni amalga oshirish tizimi qaytadan ko'rib chiqildi. Turizm sohasidagi kadrlarni tayyorlashga ixtisoslashgan "Ipak yo'li" xalqaro turizm universiteti tashkil etildi.

Sohani tartibga solish va rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar paketi yaratildi. Mazkur normativ-huquqiy hujjatlar sirasiga "Turizm to'g'risida"gi Qonun, 2019–2025-yillarda O'zbekistonda turizmni rivojlantirish konsepsiyasi, turizm sohasidagi biznesga turli imtiyoz va preferensiyalar berish, ushbu sohaga investitsiyalar jalb qilish va ularni rag'batlantirish, chet ellik investorlarga turli imtiyozlar taqdim etish kabi chora-tadbirlarni nazarda tutuvchi qonunchilik hujjatlari kiradi.

Pandemiya sharoitida ham turizm sohasini qo'llab-quvvatlashga doir bir qator qonunchilik hujjatlari qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-martdagi PF-5969-son "Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-iyundagi PQ-4755-son "Turizm sohasini sanitariya-epidemiologik xavfsizlikning kuchaytirilgan rejimi talablariga qat'iy rioya qilgan holda rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasin-

ing 2020-yil 6-oktabrdagi 602-son "Koronavirus pandemiyasi tufayli yuzaga kelgan iqtisodiy vaziyatda turizm sohasi subyektlarini qo'llab-quvvatlash va turizm infratuzilmasini rivojlantirish to'g'risida"gi qarori asosida Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi mablag'lari hisobidan turizm sohasi subyektlari faoliyatini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan tegishli hajm va shartlarda kompensatsiya qilindi. Bu esa inqirozli holatlarda turizm sohasi xo'jalik subyektlari faoliyatini barqaror rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Bundan tashqari, 2017-yil boshida fuqarolari O'zbekistonga vizasiz kiruvchi mamlakatlar soni 10 tadan oshmagan bo'lsa, oradan uch yil o'tib, ushbu ro'yxat tegishli normativ-huquqiy hujjatlarga binoan deyarli 10 barobarga kengaytirildi. Xorijiy davlat fuqarolariga 5 kungacha mamlakatda mehmon bo'lishga ruxsat beruvchi vizasiz tranzit rejimi joriy etildi. Ularni hisobga va ro'yxatga olish tartibi ancha soddalashtirilib, elektron vizalarni rasmiylashtirish tartibi qabul qilindi. Vizalarning maxsus toifalari ishga tushdi.

Migratsiya

So'nggi yillarda turizm sohasida amalga oshirilgan islohotlar singari migratsiya, shu jumladan, mehnat migratsiyasi sohasida ham bir qator islohotlar amalga oshirildi. Ammo hali bu borada qilinishi lozim bo'lgan bir qator ishlar mavjud. Jumladan, migratsiya, ayniqsa, tashqi va ichki mehnat migratsiyasining huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash maqsadga muvofiqdir. Quyida shu haqda so'z yuritamiz.

Jahon miqyosida olib qaraydigan bo'lsak, Xalqaro migratsiya tashkiloti (XMT) ma'lumotiga ko'ra, xalqaro migrantlarning umumiy soni dunyo bo'ylab qariyb 272 million kishini tashkil etib, ularning uchdan ikki qismi mehnat migrantlari hisoblanadi. 2020-yilda dunyo bo'ylab migrantlarning rasmiy pul o'tkazmalari umumiy hajmi 689 mlrd AQSH dollaridan oshgan [7].

Birgina 2020-yil davomida Rossiya Federatsiyasidan o'zbekistonlik mehnat migrantlari tomonidan mamlakatimizga jo'natilgan pul mablag'lari 5,5 mlrd AQSH dollari yoki mamlakat yalpi ichki mahsulotining taxminan 10 foizini tashkil qiladi. Rossiyada faoliyat olib borayotgan jami mehnat migrantlari sonining 10 foizini o'zbekistonlik migrantlar tashkil etadi [8, 3-bet]. Shundan kelib chiqqan holda, mazkur

yo'nalishdagi ishlarni takomillashtirishga qaratilgan ko'plab islohotlar amalga oshirildi.

Xususan, Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi tomonidan 2017-yilda 922 nafar fuqaro Rossiyaga tashkillashtirilgan tarzda ishga yuborilgan bo'lsa, 2018-yilda bu ko'rsatkich 50 ming nafarni tashkil etdi. Agentlikning xorijiy davlatlarda vakolatxonalarini ochildi [9].

Mehnat migratsiyasining huquqiy asoslari takomillashtirildi. 2018–2021-yillar oralig'ida bu bo'yicha 10 dan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. "Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida" va "Aholi bandligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari shular jumlasidandir. Ayni paytda "Tashqi mehnat migratsiyasi to'g'risida"gi qonun loyihasi ishlab chiqilgan va uning muhokamasi olib borilmoqda.

Mehnat migrantlarining hayoti va ehtiyojlarini o'rganish hamda hal qilish bo'yicha yangi tizim joriy etilganligiga qaramasdan, xorijda vatandoshlarimiz orasida noqonuniy mehnat migrantlari uchrab turibdi. Masalan, Rossiya Federatsiyasi Ichki ishlar vazirligi 2021-yil 16-aprelda RF hududida noqonuniy yashab kelayotgan 332 620 nafar o'zbekistonlik migrantlarni 2021-yilning 15-iyuniga qadar olib chiqib ketish kerakligini e'lon qilgan edi. Keyinchalik mazkur muddat 2021-yil 30-sentabrga qadar uzaytirildi [10]. Bu migrantlar pandemiya sababli hujjatlarini o'z vaqtida qonuniy rasmiylashtira olmagan respublikamiz fuqarolari edi.

2020-yil yakunlariga ko'ra, ish topish maqsadida 1 million 630 mingdan ortiq fuqarolarimiz mamlakatni tark etgan. Ulardan bir million nafarga yaqini, aniqrog'i, 944 328 nafari Rossiya Federatsiyasiga, 626 791 nafari Qozog'istonga, qolganlari Turkiya, Janubiy Koreya va boshqa davlatlarga chiqib ketgan.

Qayd etib o'tish joizki, bugungi kunda tashqi mehnat migratsiyasini tartibga solishga davlat rahbari darajasida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, joriy yilning 15-oktabr kuni 158 ming nafar o'zbekistonliklarning Rossiyaga kirishiga qo'yilgan taqiq olib tashlandi [11].

O'zbekiston 2019-yilda Xalqaro Migratsiya Tashkilotining 173-a'zosiga aylandi. Toshkent shahrida mazkur xalqaro tashkilot ofisi o'z faoliyatini boshladi. Toshkentda Xalqaro Migratsiya Tashkiloti (XMT)ning to'laqonli vakolatxonasini ochish maqsadida XMT va O'zbekiston o'rtasida

kelishuv imzolandi. O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 26-dekabrda O'RQ-510-sonli Qonuni bilan Xalqaro Migratsiya Tashkiloti Konstitutsiyasi (Bryussel, 1953-yil 19-oktabr) ratifikatsiya qilindi.

2021-yil 16-oktabr kuni bo'lib o'tgan MDH davlat rahbarlari sammitida ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev migrantlar masalasiga e'tibor qaratib, ularning xavfsizligi va sog'ligini ta'minlash bo'yicha o'z takliflarini berdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kambag'al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o'qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta'minlashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2020-yil 11-avgustda PQ-4804-son qarori bilan Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarda "Ishga marhamat" monomarkazlari, O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tizimidagi kasb-hunarga o'qitish markazlari, qisqa muddatli kasb-hunarga o'qitish kurslari va mahalla aholisini kasb-hunarga o'qitish maskanlari tashkil etilishi belgilandi. Mazkur kasb-hunarga o'qitish markazlarida kambag'al va ishsiz fuqarolarni bugungi kunda yurtimiz hamda jahonda talab yuqori bo'lgan kasblarga o'qitish orqali ularning farovon turmushi va bandligini ta'minlash maqsad qilingan.

Bundan tashqari, yoshlarni oliy ta'limga qadar axborot texnologiyalari, dasturchilik sohasida o'qitish orqali ularni nafaqat yurtimiz, balki jahonda talab yuqori bo'lgan ish o'rinlariga tayyorlash ko'zda tutilgan. Bu bo'yicha hududlarda IT akademiyalar tashkil etilmoqda.

Shu bilan birga, migratsiya sohasida amalga oshirilishi kerak bo'lgan bir qator ishlar mavjud.

*Birinchi*dan, tashqi mehnat migratsiyasi bo'yicha fuqarolarni tashkillashtirilgan tarzda xorijga yuborish qamrovi yetarli darajada emas. Tashqi mehnat migratsiyasining ishonarli va to'g'ri statistikasi yo'q [12, 50-b.].

*Ikkinchi*dan, ichki mehnat migratsiyasi to'g'risida tahliliy-statistik ishlar amalga oshirilmagan, garchi yetarlicha huquqiy asoslar bo'lsa-da, ichki mehnat bozorini rivojlantirish, ayni paytda talab yuqori kasblarga o'qitishni jadalashtirish bo'yicha olib borilayotgan ishlar ko'lami yetarli emas. Bunda joylarda faoliyat olib bo-

ruvchi mazkur sohaga mas’ul kadrlarning yetarli bilimga ega emasligi va tajribasizligi asosiy rol o’ynamoqda. Mamlakat ichkarisida bir hududdan ikkinchi hududga ish topish, ishlash uchun ko’chib o’tgan aholi soni bo’yicha tahlillar yo’q. Bunday tahlillarning ahamiyati shundaki, aholi nega bir hududdan ikkinchi hududga ishlash uchun borayotganligi, har ikkala hududning iqtisodiy-ijtimoiy holati tahlil qilinadi. Tahlillardan kelib chiqqan holda, tegishli iqtisodiy-huquqiy chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin.

Uchinchidan, tashqi va ichki mehnat migratsiyasini yagona tamoyillar hamda qoidalar asosida tartibga soluvchi va yagona migratsiya siyosatini belgilab beruvchi yagona migratsiya qonunchiligi ishlab chiqilmagan [13, 15-b.].

To’rtinchidan, yagona huquqni qo’llash amaliyotini shakllantirish, qonunchilikdagi tautologiya va tushunmovchiliklarning oldini olish maqsadida “tashqi mehnat migratsiyasi”, “ichki mehnat migratsiyasi”, “norasmiy bandlik”, “yoshlar bandligi”, “mavsumiy bandlik”, “yollanma mehnat” tushunchalariga xalqaro standartlarni inobatga olgan holda, milliy mehnat qonunchiligida aniq huquqiy ta’rif berish maqsadga muvofiq. Bu qonun hujjatlarining bir xilda va aniq tushunilishiga xizmat qiladi, ular haqidagi fikrlarning turli xilligiga barham beradi.

Beshinchidan, nafaqat tashqi migratsiya, balki migratsiyaning barcha turlari haqida ma’lumot beruvchi va to’g’ridan-to’g’ri amal qiluvchi “Migratsiya to’g’risida”gi qonun loyihasini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. “Turizm to’g’risida”gi Qonunning qabul qilinishi turizm sohasidagi turli qonun va qonunosti hujjat normalarini birlashtirib, yagona turizm siyosati yo’nalishlarini ko’rsatib berishga xizmat qilgani kabi “Migratsiya to’g’risida”gi qonunning qabul qilinishi migratsiya sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo’nalishlari va vazifalarini belgilab beradi. Shu bilan birga, “Mehnat migrantlari to’g’risida”gi Xalqaro Mehnat Tashkiloti 97-son konvensiyasining O’zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilinishi ham yagona migratsiya qonunchiligi shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Oltinchidan, O’zbekistonga qonunchiligi, ijtimoiy-iqtisodiy holati yaqin bo’lgan MDH davlatlari, shuningdek, migratsiya sohasida boy tajribaga ega bo’lgan Filippin kabi davlatlar tajribasini o’rganish va amaliyotda foydalanish lozim.

Jumladan, yagona migratsiya qonunchiligini yaratish, mavjudlarini takomillashtirish yo’nalishlarini belgilab olish maqsadida O’zbekiston Respublikasining 2021–2027-yillarga mo’ljallangan davlat migratsiya siyosati konsepsiyasini yaratish maqsadga muvofiqdir. *Rossiya Federatsiyasida* bunday konsepsiya 2018-yil 31-oktabrdagi RF Prezidenti farmoni bilan tasdiqlangan [14].

Qozog’iston tajribasidan kelib chiqib, mamlakat migratsiya qonunchiligini tanqidiy ko’rib chiqish maqsadga muvofiq. Qozog’istonda migratsiyani tartibga soluvchi “Aholi migratsiyasi to’g’risida” va “Qochoqlar to’g’risida” (2011-yil)gi qonunlar qabul qilingan. Shuningdek, “Migratsiya protsessini tartibga solish to’g’risida”gi qonun loyihasi ishlab chiqilgan [15].

Belarus Respublikasida “Tashqi mehnat migratsiyasi to’g’risida” (2010) va “Xorijiy fuqarolarga va fuqaroligi bo’lmagan shaxslarga qochoq, qo’shimcha va vaqtinchalik himoya taqdim etish to’g’risida” (2008)gi qonunlar qabul qilingan [16].

Migratsiya qonunchiligini takomillashtirishda yuqorida sanab o’tilgan davlatlar tajribasidan foydalanish o’rinli bo’ladi. Bundan tashqari, mehnat migrantlarini qo’llab-quvvatlash bo’yicha Filippin tajribasini o’rganish ham huquq ijodkorligi, ham huquqni qo’llash amaliyoti uchun bir xil foyda keltirishi mumkin.

Filippin ishchi kuchini eksport qilish bo’yicha dunyoda Xitoy, Hindiston va Meksikadan so’ng to’rtinchi o’rinda turadi. Hozirda har yili 3,5 mln. ga yaqin kishi vaqtinchalik mehnat faoliyati bilan shug’ullanish maqsadida mamlakatdan chiqib ketmoqda. XX asrning oxirlarida Filippin “iqtisodiy diplomatiyasi”ning asosiy vazifalaridan biri xorijga ishchi kuchi eksportini kengaytirish bo’ldi [17].

Hozirda 7,6 mln Filippin fuqarolari dunyoning 90 dan ortiq davlatlarida mehnat migranti sifatida faoliyat olib bormoqda.

1970-yildan boshlab Filippin Prezidenti Ferdinand Markos mehnat migratsiyasini boshqarishni ta’minlash va ishchi kuchini rasmiy ravishda eksport qilish siyosatini amalga oshira boshladi. Ushbu siyosat natijasida mamlakat ishsizlik, ijtimoiy bosim singari muammolarni hal etishga erishib, mamlakatga katta miqdorda valyuta kirib kelishini ta’minladi. 1974-yil “Mehnat to’g’risida”gi qonun qabul qilinib, ishchi kuchini eksport qilish qonuniylashtirildi.

1982-yilda mamlakat prezidentining 797-sonli Farmoni asosida xorijda ishlashni qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish hamda mehnat migrantlari huquqlarini himoya qilish dasturi ishlab chiqildi. Ushbu dasturga ko'ra, mehnat migrantlariga ishga yollanish, mamlakatga kirish-chiqish, hujjatlar rasmiylashtirish, maoshni o'z vaqtida olish, ishga yollash agentliklari va ish beruvchi bilan bog'liq muammolarni hal etishda hukumat darajasida yordam beriladi. Shuning uchun ham har qanday chet ellik ish beruvchi Filippin fuqarolarini ishga yollashdan oldin o'zlarining qonuniy faoliyatlari to'g'risida Filippin Respublikasi Xorijda ish bilan ta'minlash agentligi va uning bo'limlariga hujjat taqdim qilishi lozim. Shunday qilingandan so'nggina tomonlar o'rtasida mehnat shartnomasi imzolanishi mumkin.

Filippinda Xorijda ish bilan ta'minlash agentligidan tashqari yana uchta davlat tashkiloti migratsiya masalalari bilan shug'ullanadi. Bular:

Xorijda filippinliklarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash masalalari agentligi va agentlik huzuridagi Filippinlik migrantlarni himoya qilish jamg'armasi;

Texnik ta'lim va ilm-fanni rivojlantirish agentligi (filippinliklarni xorijda talab yuqori bo'lgan kasblarga o'qitish, ular bormoqchi bo'lgan davlatlar tilini o'rgatish bilan shug'ullanadi);

Migrantlarni to'plash agentligi (migrantlarni tashkillashtirilgan tarzda guruh-guruh qilib xorijga yuborish bilan shug'ullanadi) [20]. Mazkur

agentlik migrantlarni xorijga tashkillashtirilgan tarzda yuborish bo'yicha yagona tashkilot emas. Garchi migrantlarni xorijga yuborishda sezilarli o'ringa ega bo'lsa-da, mamlakatda agentlik vazifasi bilan shug'ullanuvchi yana 1351 ta xususiy bandlik agentliklari mavjud [18, 131-b.].

Xulosalar

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, so'ngi yillarda turizm sohasida tub islohotlar amalga oshirilishi natijasida mazkur sohaning tashkiliy-huquqiy asoslari mutlaqo o'zgardi. Buning ijobiy natijasi turizm salohiyatining o'sish dinamikasida ham o'z ifodasini topganligini yuqorida ta'kidlab o'tdik. Ammo migratsiya sohasini tartibga solish hamda fuqarolarimizning xorijda qonuniy va xavfsiz ishlashlari uchun sharoit yaratish bo'yicha amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar talaygina. Keltirib o'tilgan muammolar va ularning yechimlariga oid takliflar esa ichki va tashqi mehnat migratsiyasini samarali tashkil etishda ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Shuningdek, 2021-yil 13-sentabrda e'lon qilingan Groundswell ("To'qqizinchi to'lqin")ning yangi hisobotida aytilishicha, 2050-yilga kelib Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoda 5,1 mln nafargacha iqlim migrantlari paydo bo'lishi mumkin [19, 95-b.]. Bu umumiy prognoz qilinayotgan aholining 2,3 foizini tashkil qiladi. Ulardan taxminan 2,4 mln nafari Markaziy Osiyoda yashaydi. Bu kabi holatlarga qarshi turish uchun esa uzoq muddatli strategiyalar ishlab chiqish talab etiladi.

REFERENCES

1. Achilova L. Vliyaniye COVID-19 na gostinichniye uslugi: natsionalniy i zarubejniy opit. Review of law sciences (2020) 96-101 [Elektronniyresurs] <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-covid-19-na-gostinichne-uslugi-natsionalnyy-i-zarubezhnyy-opyt>
2. Doklad o migratsii v mire 2020. Mejdunarodnaya organizatsiya po migratsii. www.iom.int/wmr. S. 550
3. Rossiyada mehnat migrantlariga talab ortyapti. <https://yuz.uz/news/rossiyada-mehnat-migrantlariga-talab-ortyapti>
4. Doklad o migratsii v mire 2020. Mejdunarodnaya organizatsiya po migratsii. www.iom.int/wmr. S. 550
5. O'zbekistonda turizm: pandemiyadan oldin va keyin. <https://www.uzanalytics.com/iqtisodi%D0%B5t/8193/>
6. Uzbekistan posetilo 1.5 mln turistov <https://www.gazeta.uz/ru/2021/01/09/turism-stat/>
7. Mehnat migratsiyasi, geografiya va diversifikatsiya. <https://www.uzanalytics.com/iqtisodi%D0%B5t/graphics/4183/>

8. Abrorjon Otajonov. O'zbekiston Respublikasida mehnat migratsiyasini tashkiliy-huquqiy tartibga solishga doir muammo va yechimlar. Qonun hujjatlarini tizimlashtirish va qonunchilik texnikasi usullarini joriy etish: ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: Yuristlar malakasini oshirish markazi, 2021. 3–7-betlar.

9. O'zbekiston migratsiya siyosati. <https://sputniknews-uz.com/20180307/Ozbekiston-migratsiya-siyosati-7667454.html>

10. Ruzinazarov, SH. N., & Achilova, L. I. (2020). Elektronniye sdelki i problemi ix primeneniya v usloviyax sifrovogo grajdanskogo oborota. In Razvitiye Obshestva i Nauki v Usloviyax Sifrovoy Ekonomiki (pp. 4-25).

11. <https://bugun.uz/2021/10/12/rossiya-150-ming-ozbekistonlikning-deportini-bekor-qildi>

12. Yevropeyskaya Ekonomicheskaya Komissiya OON, Fond OON v oblasti narodonaseleniY. Statistika mejdunarodnoy migratsii. Prakticheskoye rukovodstvo dlya stran Vostochnoy Yevropi i Sentralnoy Azii. OON – 2021.

13. Neustoychivaya zanyatost v Uzbekistane: sostoyaniye, problemi i puti ix resheniY. PROON, 2018 (www.uz.undp.org)

14. Migratsionnoye zakonodatelstvo <https://migrantmedia.ru/migracionnoe-zakonodatelstvo-rf/>

15. Zakon RK «O migratsii naseleniya» (2011 g., s izmeneniyami 2021 g.) <https://www.legislationline.org/ru/legislation/section/legislation/country/21/topic/10>

16. Zakon RK «O bejensax» (2011 g., s izmeneniyami 2020 g.) <https://www.legislationline.org/ru/legislation/section/legislation/country/42/topic/10>

17. Ruzinazarov, SH., & Achilova, L. (2020). Tendensii i razvitiya pravovogo regulirovaniya inostrannix investitsiy v Respublike Uzbekistan. Yurist axborotnomasi, 1(4), 71-75.

18. Mo'minov R.E., Isroilov B.M. Tashqi mehnat migratsiyasini boshqarish mexanizmlari: milliy va xorijiy tajriba. O'zbekiston Respublikasida migratsiya siyosatini ta'minlash muammolari va yechimlari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari (2019-yil 17-may). – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2019. 126–133-betlar

19. Groundswell, Acting on internal climate migration. Part II, 2021, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. P. 392. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36248>

20. Isakulov, SH. (2021). Osobennosti sistematizatsii migratsionnix protsessov i mexanizmov upravleniY. Iqtisodiyot va ta'lim, (4), 281–288. izvlecheno ot <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/173>

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2021/4

BOSH MUHARRIR:

Tashkulov Akbar Djurayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Salayev Nodirbek Saparbayevich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d.,
professor

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Jurnal 24.11.2021-yilda tipografiyaga
topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.
Shartli 23,52 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 63.

TDYU tipografiyasida chop etildi.